

Xavier Arenós

Sàhara Espanyol

En la Conferència de Berlín (1885), a instàncies de Bismarck, l'Àfrica es va quadricular i es va repartir en porcions entre els principals països europeus; a Espanya, antiga potència en decadència, només li van correspondre Guinea Equatorial, l'administració del nord del Marroc en forma de Protectorat i 250.000 quilòmetres del Sàhara comprès entre Ifni, Saguia el-Hamra i Río de Oro. Encara que Espanya va distribuir algunes guarnicions militars al llarg de la costa atlàntica com a lloc estratègic, no va ser fins a 1934 quan va ocupar amb alguns destacaments militars l'interior del territori.

Després de la Guerra Civil, el règim franquista va considerar el Sàhara Espanyol com a lloc d'interès prioritari per defensar les Illes Canàries. El 1947, va reorganitzar administrativament la colònia i Al-Aaiun es va convertir en la capital i principal nucli comercial. A començaments dels anys cinquanta, es va començar a estudiar el subsòl amb el convenciment que sota de la sorra hi havia importants jaciments de minerals i recursos petrolífers.

Segons les anotacions de l'antropòleg Julio Caro Baroja realitzades sobre el terreny entre 1952 i 1953, de nord a sud del Sàhara existien tribus sedentàries, seminòmades i nòmades. Però abans de l'arribada dels espanyols al sud de la Saguia, pràcticament tots eren nòmades i la base del seu aliment era el camell, del qual extreien la llet, la carn i fins i tot el pèl per teixir les haines o tendes. Fins a mitjan dels anys cinquanta, la presència dels espanyols pràcticament no va interferir en la vida ni en els costums dels nòmades. El gener de 1958, es va integrar el Sàhara al territori espanyol com la província número 53 i es va realitzar un complex cens que va catalogar la dispersa població en un total de 114 seccions tribals distribuïdes en les principals tribus establertes: els Erguibat, els Ulad Delim, els Ulad Tidrarin i els Arossien. També destacaven però amb establiments intermitents a la zona, els Izarguïen i les menys nombroses Ait Usas, o Aggut i Ait Lahsen.

A 1960 se'l considera l'any simbòlic en què s'allibera l'Àfrica i es constitueixen la majoria d'estats in-

dependents. Les Nacions Unides (ONU) amb la Resolució 1514 van constrènyer les potències a abandonar els països colonitzats i alliberar els territoris ocupats. Aquests requeriments de l'ONU es van succeir cada any, però Franco va crear tot tipus de coartades per guanyar-se la població local amb la intenció de demostrar als ulls de la comunitat internacional, que els sahrauís desitjaven pertànyer *motu proprio* a la nació espanyola. A començaments dels anys seixanta, enginyers espanyols van descobrir la mina de fosfats de Bu Craa amb unes reserves pràcticament il·limitades. A l'extracció de minerals es va sumar l'explotació dels grans recursos pesquers de la costa, pel que la colònia necessitava cada vegada més mà d'obra indígena. El 1963, es van designar tres sahrauís com a representants a les Corts Espanyoles i es va crear una Assemblea General del Sàhara com a element de consens i aglutinador de la unitat espanyola. Les tribus van quedar representades per ordre d'importància: 45 membres d'Erguibat, 12 d'Ulad Delim, 9 d'Izarguïen, 7 d'Ulad Tidrarin, 5 d'Arossien i 7 de tribus menors.

El desembre de 1965, nous requeriments de les Nacions Unides van reclamar a Espanya una descolonització d'acord amb la Resolució 1514 i en una altra resolució dos anys més tard (núm. 2354), es va assenyalar una consulta mitjançant referèndum per recollir l'opinió dels sahrauís.

Fos Bucraa, l'empresa pública espanyola que gestionava l'extracció de fosfats, va assolir en pocs anys una productivitat de 2,5 milions de tones a l'any i comptava amb 2.700 empleats dels quals 954 eren nadius. La mina es va convertir en el veritable motor econòmic de la zona i va alterar radicalment el mil·lenari estil de vida nòmada. Segons els últims censos de l'època, només 8.000 sahrauís es declaraven pastors.

Els tres únics nuclis urbans existents al Sàhara, atreïen cada vegada més mà d'obra, i cents de haines s'instal·laven als ravals en espera de que es construïssin nous barris. Al-Aaiun va passar en set anys de 9.000 a

28.000 habitants; Villa Cisneros a 5.400 i Smara a 7.300. Sistema sanitari, escola, mercat, electricitat, aigua corrent, nevera, tele o fins i tot aire condicionat, eren elements de confort que les ciutats oferien i que contrastaven amb la duresa i imprevisibilitat de la vida al desert. Encara que les ciutats apareixien com a panacees del confort, la colònia espanyola en absolut no va integrar els sahrauís en condicions igualitàries, malgrat que des de 1970 se'ls considerava ciutadans espanyols i tenien amb Document Nacional d'Identitat. Els indígenes cobraven la meitat, amb prou feines rebien tractament mèdic i se'ls discriminava escolarment. Malgrat que la joventut era conscient del seu poder adquisitiu i de la prosperitat en la qual vivien en comparació amb la pobresa dels països veïns, cada vegada se sentien més exclosos i marginats. Un moviment clandestí d'arrel marxista i panarabista anomenat Avantguarda per a l'Alliberament de la Saguia el-Hamra i Río de Oro, encapçalat per Sidi Mohamed Bassiri, va aplegar la frustració i el sentiment nacionalista dels sahrauís. Uns 7.000 membres de totes les edats i condició social, es van afegir a la causa per la independència del Sàhara Occidental.

El 17 de juny de 1970, aprofitant una celebració reivindicativa espanyola a Al-Aaiun, es va produir una manifestació sahrauí organitzada pel moviment d'alliberament de Bassiri amb el lema "El Sàhara per als sahrauís" i els convocats van lliurar al governador franquista un memoràndum. La manifestació va ser requerida a dispersar-se, però com que els manifestants continuaven concentrats i es van enfrontar amb pedres a les forces de l'ordre públic, es va requerir la intervenció de la Legió que va obrir foc a discreció contra la multitud. Com a conseqüència d'aquests fets entesos com d'insubordinació contra el Govern d'Espanya, van aparèixer desenes de ferits, alguns morts i es van detenir els principals capitosts. Bassiri va ser afusellat dies després.

El maig de 1973, El Uali Mustafa Sayed, va recollir el testimoni de Bassiri i va crear l'organització armada Front Polisario (Front Popular per a l'Alliberament de la

Saguia el-Hamra i Río de Oro), a ella es van unir sahrauís procedents del sud del Marroc, nord de Mauritània, oest d'Algèria i del Sàhara Espanyol. Recolzats per Algèria, els guerrillers del Polisario van actuar contra els interessos espanyols, amb innombrables actes de sabotatge o enfrontant-se amb les guarnicions estacionades a l'interior del desert. Les accions del Polisario van contagiar la il·lusió independentista entre la població sahrauí.

El 20 de desembre de 1973 va morir assassinat per ETA Carrero Blanco, president del Govern i un dels més recalcitrants defensors de l'africanisme colonial. Franco, profundament afectat per la mort de seu successor i pressionat per l'ONU perquè descolonitzés el Sàhara, va prometre a l'organització internacional, l'agost de 1974, que celebraria un referèndum d'autodeterminació a començaments de 1975. Segons el cens espanyol de 1974, hi havia 74.902 sahrauís i 20.126 espanyols a la zona. Aquestes dades encara que eren aproximatives –a causa de la dificultat de censar en la seva totalitat la població nòmada–, són el referent més fiable que es coneix a dia d'avui per determinar el nombre d'habitants existents. El 12 de maig de 1975, una missió de l'ONU es va desplaçar al Sàhara i va constatar al seu informe que el poble sahrauí desitjava la independència. Però el Marroc, que considerava històricament el Sàhara com a part del seu territori, va pressionar a les Nacions Unides amb l'ajuda dels Estats Units i França –països amics del regne alauita amb importants interessos geoestratègics a la zona–, perquè el referèndum promogut per Espanya no es portés a terme. L'Assemblea General de les Nacions Unides va atendre la petició marroquina i va paralitzar el referèndum.

El 16 d'octubre de 1975, el Tribunal Internacional de la Haia va ratificar la Resolució 1514 de l'ONU i el dret del poble sahrauí a l'autodeterminació en un dictamen que especificava que el Marroc no tenia llaços de sobirania sobre el Sàhara. Unes hores després de la confirmació de l'Alt Tribunal, Hassan II, aprofitant l'extrema inoperància del govern espanyol –amb Franco agonitzant

i amb els seus ministres desorientats sobre el futur de la colònia—, va convocar la Marxa Verda, una estratègia ordida sota l'assessorament d'Estats Units (Kissinger) a fi d'annexionar-se il·legalment el Sàhara Occidental. Una ingent marea humana procedent de tots els racons del Marroc va ser mobilitzada pel règim alauita cap a les terres del sud, a fi d'ocupar “pacíficament” el Sàhara. Un dia després de la proclamació de la Marxa Verda, el desconcert amb què es va trobar el Govern espanyol, va ser manifest. Descol·locat pel cop d'efecte de l'ocupació marroquina, el Consell de Ministres del 17 d'octubre va aprovar el lliurament del Sàhara al Marroc. El 26 d'octubre es va originar a Al-Aaiun, una gran manifestació de sahrauís contra la cessió espanyola del territori. El 9 de novembre, complert el seu objectiu, Hassan II va anunciar el final de la Marxa Verda. El dia 14, després de diverses setmanes de reunions i de trobades secretes, es van fer públics els Acords de Madrid, en els quals el govern espanyol abandonava el Sàhara i el repartia entre el Marroc i Mauritània, a canvi de rebre substancials compensacions econòmiques i polítiques, entre les quals destacava l'explotació conjunta dels fosfats i de la pesca. El 20 de novembre moria Franco, sense assabentar-se del greu esdeveniment ocorregut i de l'evacuació de la colònia.

Després de l'ocupació marroquina, el Front Polisario es va preparar, amb l'ajuda i complicitat d'Algèria, per a una guerra d'imprevisibles conseqüències. El gener de 1976, el Marroc va envair militarment el Sàhara Occidental pel nord i Mauritània pel sud. Blindats, artilleria i batallons militars van ocupar les principals ciutats. El xoc entre les FAR (Forces Armades Reials) i la població civil, va provocar una fugida massiva de més de 20.000 sahrauís cap a l'interior del desert. En el seu èxode, els sahrauís van ser durament bombardejats per l'aviació del regne alauita, s'estima que més de dues mil persones van perdre la vida. A l'empena de l'Exèrcit d'Alliberament Popular Sahrauí encara precari i poc organitzat i sota l'organització del Front Polisario, els refugiats es van dirigir en vells camions, Land Rover, o caminant, cap a la inhòspita regió de Tindouf on es van instal·lar —acollits per Algèria— en improvisats campaments de haimes i tendes de lona cedides per l'ACNUR i la Creu Roja en espera d'una prompta solució a una situació tan dramàtica. La nit del 27 de febrer el Front Polisario va proclamar la República Àrab Sahrauí Democràtica (RASD),

just l'endemà, es va arriar a Al-Aaiun la bandera espanyola i es van retirar els últims militars abandonant a la seva sort els sahrauís.

L'Exèrcit d'Alliberament Sahrauí integrat per cinc mil guerrillers es va enfrontar amb gran desavantatge a un exèrcit de més de dos-cents mil soldats amb artilleria pesada i avions. Malgrat la manca d'armament i de formació militar, els sahrauís, grans coneixedors del territori i acostumats a la duresa del desert, van organitzar la seva estratègia en una guerra de guerrilles amb accions per sorpresa i ràpids moviments que van desconcertar l'enemic. En poc temps, van rebre formació militar algeriana i va augmentar considerablement la capacitat i l'efectivitat del seu exèrcit. Algèria i Líbia els van facilitar armament lleuger i pesat, de tal manera que després d'intenses batalles, Mauritània va abandonar el conflicte el 1978 i el Marroc, pressionat pel nombre de baixes i pel desgast de les seves tropes, es va replegar veient-se obligat a construir des del nord fins al sud un mur de contenció en diverses fases. Malgrat que el mur va forçar els sahrauís a canviar d'estratègia en les seves operacions, aquests van continuar pressionant els marroquins fins a 1991, any en què per mediació de les Nacions Unides es va arribar a un alto el foc (6 de setembre) amb la intenció de convocar un referèndum que decidís la sobirania del territori. El referèndum es va posposar diverses vegades perquè el Marroc no va acceptar de forma reiterada les resolucions internacionals.

El mur

Des d'agost de 1980 fins a abril de 1987, es va construir —amb cents d'excavadores, bulldòzers, brigades de sapadors i amb desenes de milers de soldats defensant-lo—, un mur en diverses fases. Es tracta d'un sistema fortificat que defensa les ciutats ocupades i especialment la mina de fosfats de Bu Craa. El mur es va eixamplant com un anell i va incloure tot el territori fins a sumar més de 2.500 quilòmetres de sorra i pedres. L'alçària és d'entre dos i tres metres per un metre i mig d'ample amb rases antitanc de tres metres, cents de bateries d'artilleria pesada, milers de vehicles blindats, filferro espinós, radars i altres sofisticats sistemes de vigilància. Uns 130.000 soldats el protegeixen, i es calcula que hi ha més de dos milions de mines anticarros i antipersones disseminades en un quilòmetre d'ample al llarg de tot el mur.

Després del llarg temps transcorregut des de l'alto el foc, i després de la mort el 1999 de Hassan II, el seu fill Mohamed VI, prossegueix la mateixa política respecte al Sàhara que el seu pare. El mur encara continua atrapant i separant la població d'ambdós costats i imposibilitant el desplaçament dels pastors nòmades. Hi ha famílies que no es veuen des de fa més de trenta anys. Els sahrauís que es van quedar al territori ocupat —aproximadament un 20%—, malgrat l'autoritària presència marroquina, van ser compensats i beneficiats amb alts salaris i tot tipus de prestacions que al cap de poc van haver de compartir amb més de 300.000 colons cridats des del Marroc a repoblar el Sàhara. Des de l'any 2005, una nova fornada de joves activistes sahrauís resisteixen a l'ocupació manifestant-se contra el règim marroquí i evidenciant que el territori ocupat és una enorme presó a l'aire lliure; se-

gons les dades d'AFAPREDESA (Associació de Familiars de Sahrauís Presos i Desapareguts) o els recents informes anuals (2008 i 2009) d'Amnistia Internacional i de la CEAR (Comissió Espanyola d'Ajuda al Refugiat) a les principals ciutats del Sàhara Occidental hi ha una gran repressió policial, i a les veus disconformes amb la monarquia alauita se les arresta i tortura.

Statu quo

El 29 d'abril de 1991, el Consell de Seguretat de les Nacions Unides decideix crear la MINURSO (Missió de les Nacions Unides per al Referèndum del Sàhara Occidental) a fi de vetllar per la pau a la zona i poder efectuar un referèndum —previst per a febrer de 1992—, amb la finalitat de resoldre el conflicte entre la República Àrab Sahrauí Democràtica i el Marroc. El resultat de les urnes decidiria

la independència del poble sahrauí o l'annexió del Sàhara Occidental al Regne del Marroc. Votarien els qui estaven al cens espanyol de 1974, que el 1991, s'havia convertit ja en 70.000 sahrauís amb opció a vot. El Marroc, veient-se perjudicat per l'anomenat Pla d'arranjament de les Nacions Unides, va demanar un altre cens sota l'amenaça de retirar-se del procés. Pel xantatge marroquí i l'acceptació de l'ONU de modificar el cos censal, dimiteix Johannes Manz, representant especial per al Sàhara Occidental. Pérez de Cuéllar, Secretari General de l'ONU, posposa *sine die* el referèndum en espera d'un nou cens.

L'egipci Boutros Boutros-Ghali, nou Secretari General, i Erik Jensen, President de la Comissió d'Identificació, van continuar el nou cens al llarg dels anys 1992 i 1994. Després de l'intent frustrat de consens en les converses directes entre ambdós actors, es va tornar a paralitzar el procés en constatar problemàtiques no resoltes entre les dues parts. El 23 de juny de 1995, el President sahrauí Mohamed Abdelaziz va anunciar que se suspenia la participació del Front Polisario en el procés d'identificació pel motiu que el Marroc continuava transferint població marroquina cap al territori sahrauí per imposar la seva participació en la identificació (100.000 nous colons). El fracàs de les Nacions Unides per aconseguir la realització del referèndum es va fer patent, la congelació del Pla de Pau va afavorir enormement al Marroc que va consolidar l'*statu quo* a la zona.

Kofi Annan, el tercer Secretari General en el curs dels esdeveniments, va considerar la problemàtica del Sàhara com una prioritat i va nomenar l'exsecretari d'Estat nord-americà James Baker com el seu representant personal. Es van reprendre les converses entre el Polisario i el Marroc i després dels Acords de Houston (1997) es va establir la identificació de votants, la repatriació de refugiats, l'alliberament dels presos polítics, l'intercanvi dels presoners de guerra, l'aquarterament de les tropes i un codi de conducta. Aspectes tots ells que en cas de ser duts a terme de bona fe, desembocarien en un referèndum just i lliure. Aquests acords van permetre donar continuïtat als preparatius del referèndum. Però completar el cens es va tornar més complex del previst, la identificació va ensopagar amb l'assumpte de les tribus discutibles anomenades H 41, H 61 i J 51/52, que comprenien 65.000 persones en total. El procés tornava a quedar-se estancat i Annan des-

prés del nou fracàs, va suggerir dos anys després un "Nou Pla Baker" o "tercera via". Un acord entre les parts en les quals ningú no perdés, es va tractar de considerar el Marroc com a "potència administradora" del Sàhara i no com a força ocupant. És a dir, sota la forma d'una autonomia, el Marroc mantindria exclusivament les relacions exteriors, la seguretat nacional i la defensa exterior. Al cap de quatre anys, es faria un referèndum on només tindrien dret a vot tots els residents del Sàhara des de 1999. Encara que en un primer moment el Polisario no ho va aprovar, va acabar per acceptar aquesta possibilitat, però va ser el propi Kofi Annan, qui va acabar rebutjant el seu propi Pla perquè hi continuaria havent un guanyador i un perdedor. L'abril del 2004 el Marroc, en un canvi d'estratègia, va decidir taxativament no acceptar cap referèndum que plantegés una possible independència del Sàhara.

Ban Ki-moon, el quart Secretari General de l'ONU que intenta intervenir en aquest conflicte, va confirmar Van Walsum com el seu enviat especial. El diplomàtic holandès va centrar la seva estratègia en apropar les parts amb diverses rondes de negociació. En les diferents reunions (2007 i 2008 a Manhasset, Nova York, i 2009 a Viena), el Marroc va proposar un "Estatut d'Autonomia de la Regió del Sàhara" per al que anomena "les províncies del sud", semblant en la forma a la proposta de Baker, però en el fons, totalment adaptat als seus interessos sobiranistes. Encara així, Van Walsum va remarcar i va considerar "els seriosos esforços del Marroc per fer avançar el procés cap a una solució", i va expressar clarament que l'opció d'assolir la independència mitjançant un referèndum, era una falsa esperança per al poble sahrauí i instava a la República Àrab Sahrauí Democràtica, a negociar prenent "en consideració la realitat política" del control que exerceix Rabat sobre el territori. El Front Polisario es va negar a acceptar la proposta autonòmica marroquina i va acusar Van Walsum d'imparcialitat obligant-lo a dimitir. Van Walsum és l'únic alt representant de l'ONU, que s'ha atrevit a sostenir que la legalitat internacional està del costat del Polisario, però que el Consell de Seguretat no utilitzarà els seus poders per imposar-los al Marroc. D'allà la impossibilitat que el Sàhara sigui algun dia independent (El País, 8 i 28/08/2008).

El govern de J. L. Rodríguez Zapatero amb el seu Ministre d'Exteriors Moratinos, després de les últimes

rondes de negociació, s'ha posicionat clarament juntament amb França, a favor de les tesis autonomistes marroquines. Espanya com a antiga potència administradora del Sàhara no pot abandonar unilateralment les seves responsabilitats, però el limbe jurídic amb què es troba el Marroc, beneficia els països amics. Els vaixells espanyols continuen carregant fòsfats procedents de Bu Craa, importants empreses conserveres espanyoles estan instal·lades a Dajla (antiga Villa Cisneros) i centenars de pesquers procedents d'Espanya i de la Unió Europea pesquen impunement en les aigües saharianes.

Ban Ki-moon ha nomenat recentment al nord-americà Christopher Ross com a nou i esperem últim mitjancer en el conflicte del Sàhara Occidental. Ara més que mai l'ONU ha d'assumir la seva responsabilitat i aplicar el dret internacional pel bé de la supervivència del poble sahrauí i el de la pròpia Organització Internacional, que no es pot permetre una vegada més ser qüestionada en el litigi més vell de l'Àfrica.

Camps de refugiats sahrauís

El gener de 1977, segons dades d'ACNUR (Alt Comissió de les Nacions Unides per als Refugiats) es calculava l'existència de 50.000 refugiats a Tindouf. La guerra va continuar desplaçant cap als voltants de la població algeriana a sahrauís de totes les regions i en poc temps es va arribar a 120.000 refugiats. ACNUR, Creu Roja, el PAM (Programa Mundial d'Aliments) i l'ECO (Oficina de Cooperació de la Comunitat Europea) repartien les necessitats bàsiques humanitàries: aliments, medicines i refugi; també es va haver de construir un hospital amb quiròfan per atendre les sagnies de la guerra i amb el temps diverses infraestructures mínimes per resistir fins que finalitzés el conflicte.

En els Congressos III i IV del Front Polisario -agost de 1976 i setembre de 1978, respectivament-, es va remarcar el just repartiment de les riqueses, l'eliminació de les desigualtats, es va declarar que la seva lluita era la guerra d'alliberament contra les forces ocupants, contra l'imperialisme, el colonialisme i l'explotació. La Constitució de la República Àrab Sahrauí Democràtica (RASD) especifica la realització del socialisme a través de l'emancipació de la dona i la seva participació plena en la nova societat, de l'assistència social dels més desfavorits, l'ensenyament

obligatori i gratuït, la sanitat, i el dret i el deure a un treball. Les dones afavorides sota les consignes revolucionàries del Polisario, van assolir cotes de llibertat inimaginables a cap altre país àrab. Amb els marits al front, van organitzat a la rereguarda dels campaments una important tasca social, portant a la pràctica un comunisme proper al primitiu basat en el suport mutu i el bé comú. Es va crear una meritòria societat igualitària del no res que sobrevivia del repartiment equitatiu de l'ajuda internacional on els diners en els quinze primers anys pràcticament no van existir. En aquest laboratori social no tot era idíl·lic, també es van exercir abusos de poder i injustícies per part dels dirigents del Polisario encarregats de la seguretat. En plena guerra, en el seu recel per controlar la situació política, es van desenvolupar conductes paranoiques contra sahrauís procedents de les ciutats ocupades que es van instal·lar als campaments i es van adherir a la causa. Se'ls va acusar d'espies, se'ls va empresonar i se'ls va sotmetre a tot tipus de tortures.

Després del frustrat referèndum de febrer 1992, on els sahrauís tenien dipositades totes les seves esperances en assolir la independència, van haver de continuar amb resignació la seva tasca d'enfortir els llaços entre els habitants dels campaments. Van millorar la distribució de l'ajuda humanitària, van crear noves infraestructures (cases de tova, escoles, hospitals, tallers, granges i alguns horts) i van vertebrar millors polítiques organitzatives i associatives.

En l'actualitat els campaments compten amb una població que supera els 200.000 habitants i es distribueixen en quatre *wilayas* que prenen el nom de les ciutats abandonades del Sàhara: Al-Aaiun, Ausserd, Smara i Dajla. A més s'han creat altres assentaments com 27 de febrero, 9 de junio, 12 de octubre o Rabuni que compleixen funcions de formació, de producció o administratives. En cada *wilaya* viuen aproximadament 50.000 habitants que es divideixen en 6 *dairas* o municipis d'entre 7.000 i 9.000 habitants. Cada *daira* l'administra un alcalde, un jutge, un metge, un cap de subministraments i cinc dones responsables de serveis bàsics (sanitat, educació, alimentació, justícia i indústria); també disposa d'escola, dispensari mèdic, magatzem i una mena d'ajuntament. Les *daira* se subdivideixen al seu torn en quatre barris i cada barri té 15 o 20 files, i cada fila 10 habitatges (haima i casa de tova).

La disposició dels habitatges es basa en els antics “frics” o campaments de nòmades, composts per nuclis familiars més o menys extensos que formaven fileres en línia recta d'entre 6 i 12 haimes i amb un màxim 4 o 5 habitants per haima.

La vida als campaments continua depenent en la seva totalitat de l'ajuda internacional, però amb el temps s'ha creat una economia de supervivència que prové bàsicament del contraban, de les remeses dels sahrauís que viuen a l'exterior, dels donatius procedents de les famílies espanyoles i de la compravenda de bestiar.

En un conflicte que ultrapassa els 34 anys de resistència en espera d'un solució internacional, el Front Polisario ha celebrat fins a la data dotze congressos per decidir les estratègies de futur del poble sahrauí a l'exili. Els primers congressos se celebraven cada dos anys i tenien una estructura marcadament tancada i militar, en l'actualitat se celebren cada cada quatre anys i són totalment participatius. L'últim es va convocar a Tifariti (capital simbòlica del Sàhara alliberat) l'any 2007, i va comptar amb la presència de 1.750 delegats, 250 convidats i desenes de periodistes estrangers. Els delegats són elegits en els Congressos Populars de Base, aquests al seu torn assignen als seus representants per al Congrés Popular General que nomena el Comitè Executiu del Front Polisario on es decideix el Govern i el President de la RASD.

* El títol fa referència al doble sentit de la paraula Unmap en anglès que juga amb les sigles de Nacions Unides (ONU en castellà i català) i el terme “no mapa”.

BIBLIOGRAFIA:

- Balaguer, Soledad; Wirth, Rafael. *Frente Polisario: la última guerrilla*. Laia. Barcelona, 1976.
- Bárbulo, Tomás. *La historia prohibida del Sahara Español*. Destino. Barcelona, 2002.
- Caro Baroja, Julio. *Estudios Saharianos*. Calamar Ediciones. Madrid, 2008.
- Diego Aguirre, José Ramón. *Guerra en el Sahara*. Istmo. Madrid, 1991.
- García, Alejandro. *Historias del Sahara. El mejor y peor de los mundos*. Catarata. Madrid, 2002.
- García, Alejandro. *Historia del Sahara y su conflicto*. Catarata. Madrid, 2010.
- Guijarro, Fernando. *La distancia de cuatro dedos. En la guerra del Sáhara con el Polisario*. Flor del viento. Barcelona, 1977.
- España en el Sahara. *Documentos políticos*. Servicio Informativo Español. Madrid, 1968.
- VVA. *Sahara, Sahara*. Editorial CLA. Bilbao, 1976.
- Vilar, Juan Bta. *El Sahara Español. Historia de una aventura colonial*. Sedmay Ediciones. Madrid, 1977.
- <http://www.arso.org/06-0.htm>
- <http://www.un.org/spanish/Depts/dpko/minurso/index.html>
- <http://www.un.org/spanish/documents/ga/res/17/ares17.htm>

UNmap*

Xavier Arenós

Sahara Español

En la Conferencia de Berlín (1885), a instancias de Bismarck, África se cuadrículó y se repartió en porciones entre los principales países europeos; a España, antigua potencia en decadencia, sólo le correspondieron Guinea Ecuatorial, la administración del norte de Marruecos en forma de Protectorado y 250.000 kilómetros del Sahara comprendido entre Ifni, la Saguia el Hamra y Río de Oro. Aunque España distribuyó algunas guarniciones militares a lo largo de la costa atlántica como lugar estratégico, no fue hasta 1934 cuando ocupó con algunos destacamentos militares el interior del territorio. Después de la Guerra Civil, el régimen franquista consideró el Sahara Español como lugar de interés prioritario para defender las Islas Canarias. En 1947, reorganizó administrativamente la colonia y El Aaiún se convirtió en la capital y el principal núcleo comercial. A principios de los años cincuenta, se empezó a estudiar el subsuelo con el convencimiento de que debajo de la arena existían importantes yacimientos de minerales y recursos petrolíferos.

Según la anotaciones del antropólogo Julio Caro Baroja realizadas sobre el terreno entre 1952 y 1953, de norte a sur del Sahara existían tribus sedentarias, seminómadas y nómadas. Pero antes de la llegada de los españoles al sur de la Saguia, prácticamente todos eran nómadas y la base de su sustento era el camello, del cual extraían la leche, la carne e incluso el pelo para tejer las jaimas o tiendas. Hasta mediados de los años cincuenta, la presencia de los españoles prácticamente no interfirió en la vida ni en las costumbres de los nómadas. En enero de 1958, se integró el Sahara en el territorio español como la provincia número 53 y se realizó un complejo censo que catalogó a la dispersa población en un total de 114 secciones tribales distribuidas en las principales tribus establecidas: los Erguibat, los Ulad Delim, los Ulad Tidrarin y los Arossien. También destacaban, pero con establecimientos intermitentes en la zona, los Izarguien y las menos numerosas Ait Usas, U Aggut y Ait Lahsen.

A 1960, se le considera el año simbólico en que se libera África y se constituyen la mayoría de estados in-

dependientes. Las Naciones Unidas (ONU) con la Resolución 1514 apremió a las potencias a abandonar los países colonizados y a liberar los territorios ocupados. Estos requerimientos de la ONU se sucedieron cada año, pero Franco creó todo tipo de coartadas para ganarse a la población local con la intención de demostrar a los ojos de la comunidad internacional que los saharauis deseaban pertenecer por motu proprio a la nación española. A principios de los años sesenta, ingenieros españoles descubrieron la mina de fosfatos de Bu Craa con unas reservas prácticamente ilimitadas. A la extracción de minerales se sumó la explotación de los grandes recursos pesqueros de la costa, por lo que la colonia necesitaba cada vez más mano de obra indígena. En 1963, se designaron tres saharauis como representantes en las Cortes españolas y se creó una Asamblea General del Sahara como elemento de consenso y aglutinador de la unidad española. Las tribus quedaron representadas por orden de importancia: 45 miembros de Erguibat, 12 de Ulad Delim, 9 de Izarguien, 7 de Ulad Tidrarin, 5 de Arossien y 7 de tribus menores.

En diciembre de 1965, nuevos requerimientos de las Naciones Unidas reclamaron a España una descolonización en acorde con la Resolución 1514 y en otra resolución dos años más tarde (nº 2.354), se señaló una consulta mediante referéndum para recoger la opinión de los saharauis.

Fos Bucraa, la empresa pública española que gestionaba la extracción de fosfatos alcanzó en pocos años una productividad de 2,5 millones de toneladas al año y contaba con 2.700 empleados de los cuales 954 eran nativos. La mina se convirtió en el verdadero motor económico de la zona y alteró radicalmente el milenarismo estilo de vida nómada. Según los últimos censos de la época, ya sólo 8.000 saharauis se declaraban pastores.

Los tres únicos núcleos urbanos existentes en el Sahara, atraían cada vez más mano de obra, y cientos de jaimas se instalaban en los arrabales a la espera de que se

construyeran nuevos barrios. El Aaiún pasó en siete años, de 9.000 a 28.000 habitantes; Villa Cisneros a 5.400 y Smara a 7.300. Sistema sanitario, escuela, zoco, electricidad, agua corriente, nevera, tele o incluso aire acondicionado, eran elementos de confort que las ciudades ofrecían y que contrastaban con la dureza e imprevisibilidad de la vida en el desierto. Aunque las ciudades aparecían como panaceas del confort, la colonia española en absoluto integró a los saharauis en condiciones igualitarias, a pesar de que desde 1970 se les consideraba ciudadanos españoles y contaban con Documento Nacional de Identidad. Los indígenas cobraban la mitad, apenas recibían tratamiento médico y se les discriminaba escolarmente. A pesar de que la juventud era consciente de su poder adquisitivo y de la prosperidad en la que vivían en comparación con la

pobreza de los países vecinos, cada vez se sentían más excluidos y marginados. Un movimiento clandestino de raíz marxista y panarabista llamado Vanguardia para la Liberación de la Saguia el Hamra y Río de Oro, encabezado por Sidi Mohamed Bassiri, recogió la frustración y el sentimiento nacionalista de los saharauis. Unos 7.000 miembros de todas las edades y condición social, se sumaron a la causa por la independencia del Sahara Occidental.

El 17 de junio de 1970, aprovechando una celebración reivindicativa española en El Aaiún, se produjo una manifestación saharauí organizada por el movimiento de liberación de Bassiri con el lema "El Sahara para los saharauis" y los convocados entregaron al gobernador franquista un memorando. La manifestación fue requerida a dispersarse, pero como los manifestantes siguieron

concentrados y se enfrentaron con piedras a las fuerzas del orden público, se requirió la intervención de la Legión que abrió fuego a discreción contra la multitud. Como consecuencia de estos hechos entendidos como de insubordinación contra el Gobierno de España, aparecieron decenas de heridos, algunos muertos y se detuvieron a los principales cabecillas. Bassiri fue fusilado días después.

En mayo de 1973, El Uali Mustafa Sayed, recogió el testigo de Bassiri y creó la organización armada Frente Polisario (Frente Popular de Liberación de la Saguia el Hamra y Río de Oro), a ella se unieron saharauis procedentes del sur de Marruecos, norte de Mauritania, oeste de Argelia y del Sahara español. Apoyados por Argelia, los guerrilleros del Polisario actuaron contra los intereses españoles con innumerables actos de sabotaje o enfrentándose con las guarniciones estacionadas en el interior del desierto. Las acciones del Polisario contagiaron la ilusión independentista entre la población saharauí.

El 20 de diciembre de 1973 murió asesinado por ETA Carrero Blanco, presidente del Gobierno y uno de los más recalcitrantes defensores del africanismo colonial. Franco profundamente afectado por la muerte de su sucesor y presionado por la ONU para que descolonizara el Sahara, prometió a la Organización Internacional en agosto de 1974 que celebraría un referéndum de autodeterminación a principios de 1975. Según el censo español de 1974, había 74.902 saharauis y 20.126 españoles en la zona. Estos datos aunque eran aproximativos -debido a la dificultad de censar en su totalidad a la población nómada-, son el referente más fiable que se conoce a día de hoy, para determinar el número de habitantes existentes. El 12 de mayo de 1975, una misión de la ONU se desplazó al Sahara y constató en su informe que el pueblo saharauí deseaba la independencia. Pero Marruecos, que consideraba históricamente al Sahara como parte de su territorio, presionó a las Naciones Unidas con la ayuda de Estados Unidos y Francia -países amigos del reino alauita con importantes intereses geoestratégicos en la zona- para que el referéndum promovido por España no se llevara a cabo. La Asamblea General de las Naciones Unidas atendió la petición marroquí y paralizó el referéndum.

El 16 de octubre de 1975, el Tribunal Internacional de la Haya ratificó la Resolución 1514 de la ONU y el derecho del pueblo saharauí a la autodeterminación en un dictamen que especificaba que Marruecos no tenía la-

zos de soberanía sobre el Sahara. Unas horas después de la confirmación del Alto Tribunal, Hassan II aprovechando la extrema inoperancia del gobierno español -con Franco agonizando y con sus ministros desorientados sobre el futuro de la colonia-, convocó la Marcha Verde, una estrategia urdida bajo el asesoramiento de Estados Unidos (Kissinger) con el fin de anexionarse ilegalmente el Sahara Occidental. Una ingente marea humana procedente de todos los rincones de Marruecos fue movilizada por el régimen alauita hacia las tierras del sur, con el fin de ocupar "pacíficamente" el Sahara. Un día después de la proclamación de la Marcha Verde, el desconcierto con que se encontró el Gobierno español fue manifiesto. Descolocado por el golpe de efecto de la ocupación marroquí, el Consejo de Ministros del 17 de octubre aprobó la entrega del Sahara a Marruecos. El 26 de octubre se originó en El Aaiún una gran manifestación de saharauis contra la cesión española del territorio. El 9 de noviembre, cumplido su objetivo, Hassan II anunció el fin de la Marcha Verde. El día 14, tras varias semanas de reuniones y de encuentros secretos, se hicieron públicos los Acuerdos de Madrid, en los que el gobierno español abandonaba el Sahara y lo repartía entre Marruecos y Mauritania a cambio de recibir sustanciosas compensaciones económicas y políticas, entre las que destacaba la explotación conjunta de los fosfatos y de la pesca. El 20 de noviembre moría Franco, sin enterarse de lo graves acontecimientos ocurridos y de la evacuación de la colonia.

Tras la ocupación marroquí, el Frente Polisario se preparó, con la ayuda y la complicidad de Argelia, para una guerra de imprevisibles consecuencias. En enero de 1976, Marruecos invadió militarmente el Sahara Occidental por el norte y Mauritania por el sur. Blindados, artillería y batallones militares ocuparon las principales ciudades. El choque entre las FAR (Fuerzas Armadas Reales) y la población civil, provocó una huida masiva de más de 20.000 saharauis hacia el interior del desierto. En su éxodo, los saharauis fueron duramente bombardeados por la aviación del reino alauita, se estima que más de dos mil personas perdieron la vida. Al amparo del todavía precario y poco organizado Ejército de Liberación Popular Saharauí y bajo la organización del Frente Polisario, los refugiados se dirigieron en viejos camiones, Land Rover, o andando, hacia la inhóspita región de Tinduf donde se instalaron -acogidos por Argelia- en improvisados campamentos de jaimas y

tiendas de lona cedidas por ACNUR y la Cruz Roja a la espera de una pronta solución a tan dramática situación. La noche del 27 de febrero, el Frente Polisario proclamó la República Árabe Saharaui Democrática (RASD); justo al día siguiente, se arrió en El Aaiún la bandera española y se retiraron los últimos militares abandonando a su suerte a los saharauis.

El Ejército de Liberación Saharaui integrado por cinco mil guerrilleros se enfrentó con gran desventaja contra un ejército de más de doscientos mil soldados con artillería pesada y aviones. A pesar de la falta de armamento y de formación militar, los saharauis, grandes conocedores del territorio y acostumbrados a la dureza del desierto, organizaron su estrategia en una guerra de guerrillas con acciones por sorpresa y rápidos movimientos que desconcertaron al enemigo. En poco tiempo, recibieron formación militar argelina y aumentó considerablemente su capacidad y efectividad. Argelia y Libia les facilitaron armamento ligero y pesado, de tal manera que tras intensas batallas, Mauritania abandonó el conflicto en 1978 y Marruecos, presionado por el número de bajas y por el desgaste de sus tropas, se replegó viéndose obligado a construir desde norte hasta el sur un muro de contención en varias fases. A pesar de que el muro forzó a los saharauis a cambiar de estrategia en sus operaciones, éstos continuaron hostigando a los marroquíes hasta 1991, año en el que por mediación de las Naciones Unidas se llegó a un alto el fuego (6 de septiembre) con la intención de convocar un referéndum que decidiera la soberanía del territorio. El referéndum se pospuso varias veces porque Marruecos no aceptó de forma reiterada las resoluciones internacionales.

El muro

Desde agosto de 1980 hasta abril de 1987, se construyó –con cientos de excavadoras, bulldozers, brigadas de zapadores y con decenas de miles de soldados defendiéndolo– un muro en varias fases. Se trata de un sistema fortificado que defiende las ciudades ocupadas y especialmente la mina de fosfatos de Bu Craa. El muro se va ensanchando como un anillo y va abarcando todo el territorio hasta sumar más de 2.500 kilómetros de arena y piedras. La altura es de entre dos y tres metros por un metro y medio de ancho con zanjas antitanque de tres metros, cientos de

baterías de artillería pesada, miles de vehículos blindados, alambre de espino, radares y otros sofisticados sistemas de vigilancia. Unos 130.000 soldados lo protegen, y se calcula que hay más de dos millones de minas anticarro y antipersona diseminadas en un kilómetro de ancho a lo largo de todo el muro.

Después del largo tiempo transcurrido desde el alto el fuego, y tras la muerte en 1999 de Hassan II, su hijo Mohamed VI continúa la misma política respecto al Sahara que su padre. El muro todavía sigue atrapando y separando a la población de ambos lados e imposibilitando el desplazamiento de los pastores nómadas. Hay familias que no se ven desde hace más de treinta años. Los saharauis que se quedaron en el territorio ocupado –aproximadamente un 20%–, a pesar de la autoritaria presencia marroquí, fueron compensados y beneficiados con altos salarios y todo tipo de prestaciones que al poco tiempo tuvieron que compartir con más de 300.000 colonos llamados desde Marruecos a repoblar el Sahara. Desde el año 2005, una nueva hornada de jóvenes activistas saharauis resisten a la ocupación manifestándose contra el régimen marroquí y evidenciando que el territorio ocupado es una enorme cárcel al aire libre; según los datos de AFAPREDESA (Asociación de Familiares de Presos y Desaparecidos Saharauis) o los recientes informes anuales (2008 y 2009) de Amnistía Internacional y de la CEAR (Comisión Española de Ayuda al Refugiado) en las principales ciudades del Sahara Occidental, existe una gran represión policial y a las voces disconformes con la Monarquía alauita se las arres-ta y tortura.

Statu Quo

El 29 de abril de 1991, el Consejo de Seguridad de Naciones Unidas decidió crear la MINURSO (Misión de las Naciones Unidas para el Referéndum del Sahara Occidental) con el fin de velar por la paz en la zona y poder efectuar un referéndum -previsto para febrero de 1992-, con la finalidad de resolver el conflicto entre la República Árabe Saharaui Democrática y Marruecos. El resultado de las urnas decidiría la independencia del pueblo saharauí o la anexión del Sahara Occidental al Reino de Marruecos. Votarían quienes estaban en el censo español de 1974, que en 1991, se había convertido ya en 70.000 saharauis con opción a voto. Marruecos viéndose perjudicado por el llamado Plan

de arreglo de las Naciones Unidas, pidió otro censo bajo la amenaza de retirarse del proceso. Por el chantaje marroquí y la aceptación de la ONU de modificar el cuerpo censal, dimitió Johannes Manz, representante especial para el Sahara Occidental. Pérez de Cuéllar, Secretario General de la ONU, pospuso sine die el referéndum a la espera de un nuevo censo.

El egipcio Butros Butros-Ghali, nuevo Secretario General y Erik Jensen, Presidente de la Comisión de Identificación, continuaron el nuevo censo a lo largo de los años 1992 y 1994. Tras el intento frustrado de consenso en las conversaciones directas entre ambos actores, se volvió a paralizar el proceso al constatar problemáticas no resueltas entre las dos partes. El 23 de junio de 1995, el Presidente saharauí Mohamed Abdelaziz anunció que se suspendía la participación del Frente Polisario en el proceso de identificación por el motivo de que Marruecos seguía transfiriendo población marroquí hacia el territorio saharauí para imponer su participación en la identificación (100.000 nuevos colonos). El fracaso de las Naciones Unidas para conseguir la realización del referéndum se hizo patente, la congelación del Plan de Paz favoreció enormemente a Marruecos que consolidó el *statu quo* en la zona.

Kofi Annan, el tercer Secretario General en el curso de los acontecimientos, consideró la problemática del Sahara como una prioridad y nombró al ex secretario de Estado norteamericano James Baker como su representante personal. Se reanudaron las conversaciones entre el Polisario y Marruecos y se estableció tras los Acuerdos de Houston (1997) la identificación de votantes, la repatriación de refugiados, la liberación de los presos políticos, el intercambio de los prisioneros de guerra, el acuartelamiento de las tropas y un código de conducta. Aspectos todos ellos que de ser llevados a cabo de buena fe, desembocarían en un referéndum justo y libre. Estos acuerdos permitieron dar continuidad a los preparativos del referéndum. Pero completar el censo se volvió más complejo de lo previsto, la identificación tropezó con el asunto de las tribus discutibles llamadas H 41, H 61 y J 51/52, que comprendían a 65.000 personas en total. El proceso volvía a quedarse estancado y Annan tras el nuevo fracaso, sugirió dos años después un “Nuevo Plan Baker” o “tercera vía”. Un acuerdo entre las partes en las que nadie perdiera, se trató de considerar a Marruecos como “potencia administradora” del Sahara y no como fuerza ocupante. Es decir,

bajo la forma de una autonomía, Marruecos mantendría exclusivamente las relaciones exteriores, la seguridad nacional y la defensa exterior. Al cabo de cuatro años, se haría un referéndum donde sólo tendrían derecho a voto todos los residentes del Sahara desde el año 1999. Aunque en un primer momento el Polisario no lo aprobó, acabó aceptando esta posibilidad, pero fue el propio Kofi Annan, quien acabó rechazando su propio Plan porque seguiría habiendo un ganador y un perdedor. En abril del 2004 Marruecos, en un cambio de estrategia, decidió tajantemente no aceptar ningún referéndum que planteara una posible independencia del Sahara.

Ban Ki-moon, el cuarto secretario general de las Naciones Unidas que intenta mediar en este conflicto, confirmó a Van Walsum como su enviado especial. El diplomático holandés centró su estrategia en acercar las partes con diversas rondas de negociación. En las diferentes reuniones (2007 y 2008 en Manhasset, Nueva York, y 2009 en Viena) Marruecos propuso un “Estatuto de Autonomía de la Región del Sahara” para lo que llama “las provincias del sur”, semejante en la forma a la propuesta de Baker, pero en el fondo, totalmente adaptado a sus intereses soberanistas. Aún así, Van Walsum remarcó y consideró “los serios esfuerzos de Marruecos por hacer avanzar el proceso hacia una solución”, y expresó claramente que la opción de alcanzar la independencia mediante un referéndum, era una falsa esperanza para el pueblo saharauí e instaba a la República Árabe Saharaui Democrática, a negociar tomando “en consideración la realidad política” del control que ejerce Rabat sobre el territorio. El Frente Polisario se negó a aceptar la propuesta autonómica marroquí y acusó a Van Walsum de imparcialidad obligándole a dimitir.

Van Walsun es el único alto representante de la ONU que se ha atrevido a sostener que la legalidad internacional está del lado del Polisario, pero que el Consejo de Seguridad no va a utilizar sus poderes para imponérselos a Marruecos. De ahí la imposibilidad de que el Sahara sea algún día independiente (El País, 8 y 28/08/2008).

El gobierno de J. L. Rodríguez Zapatero con su Ministro de Exteriores Moratinos, tras las últimas rondas de negociación, se ha posicionado claramente junto con Francia, a favor de las tesis autonomistas marroquíes. España como antigua Potencia administradora del Sahara no puede abandonar unilateralmente sus responsabilidades,

pero el limbo jurídico con el que se encuentra Marruecos, beneficia a los países amigos. Los barcos españoles siguen cargando fosfatos procedentes de Bu Craa, importantes empresas conserveras españolas están instaladas en Dajla (antigua Villa Cisneros) y cientos de pesqueros procedentes de España y de la Unión Europea faenan impunemente en las aguas saharianas.

Ban Ki-moon ha nombrado recientemente al estadounidense Christopher Ross como nuevo y espere-mos último mediador en el conflicto del Sahara Occidental. Ahora más que nunca la ONU debe asumir su responsabilidad y aplicar el derecho internacional por el bien de la supervivencia del pueblo saharauí y el de la propia Organización Internacional, que no se puede permitir una vez más ser cuestionada en el litigio más viejo de África.

Campos de refugiados saharauís

En enero de 1977, según datos de ACNUR (Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Refugiados) se calculaba la existencia de 50.000 refugiados en Tinduf. La guerra continuó desplazando hacia las inmediaciones de la población argelina a saharauís de todas las regiones y en poco tiempo se llegó a 120.000 refugiados. ACNUR, Cruz Roja, el PAM (Programa Mundial de Alimentos) y la ECO (Oficina de Cooperación de la Comunidad Europea) repartían las necesidades básicas humanitarias: alimentos, medicinas y refugio; también se tuvo que construir un hospital con quirófano para atender las sangrías de la guerra y con el tiempo varias infraestructuras mínimas para resistir hasta que finalizara el conflicto.

En los Congresos III y IV del Frente Polisario -agosto de 1976 y septiembre de 1978, respectivamente-, se remarcó el justo reparto de las riquezas, la eliminación de las desigualdades, se declaró que su lucha era la guerra de liberación contra las fuerzas ocupantes, contra el imperialismo, el colonialismo y la explotación. La Constitución de la República Árabe Saharaí Democrática (RASD) especifica la realización del socialismo a través de la emancipación de la mujer y su participación plena en la nueva sociedad, de la asistencia social de los más desfavorecidos, la enseñanza obligatoria y gratuita, la sanidad y el derecho y el deber del trabajo.

Las mujeres auspiciadas bajo las consignas revolucionarias del Polisario, alcanzaron cotas de libertad

inimaginables en ningún otro país árabe. Con los maridos en el frente, organizaron en la retaguardia de los campamentos una importante labor social, llevando a la práctica un comunismo cercano al primitivo basado en el apoyo mutuo y el bien común. Se creó una meritosa sociedad igualitaria de la nada que sobrevivía del reparto equitativo de la ayuda internacional donde el dinero en los quince primeros años prácticamente no existió. En este laboratorio social no todo era idílico, también se ejercieron abusos de poder e injusticias por parte de los dirigentes del Polisario encargados de la seguridad. En plena guerra, en su recelo por controlar la situación política, se desarrollaron conductas paranoicas contra saharauís procedentes de las ciudades ocupadas que se instalaron en los campamentos y se adhirieron a la causa. Se les acusó de espías, se les encarceló y se les sometió a todo tipo de torturas.

Tras el frustrado referéndum de febrero 1992, donde los saharauís tenían depositadas todas sus esperanzas en alcanzar la independencia, tuvieron que continuar con resignación su labor de fortalecer los lazos entre los habitantes de los campamentos. Mejoraron la distribución de la ayuda humanitaria, crearon nuevas infraestructuras (casas de adobe, escuelas, hospitales, talleres, granjas y algunos huertos) y vertebraron mejores políticas organizativas y asociativas.

En la actualidad, los campamentos cuentan con una población que supera los 200.000 habitantes y se distribuyen en cuatro *wilayas* que toman el nombre de las principales ciudades abandonadas: Aaiún, Ausserd, Smara y Dajla. Además se han creado otros asentamientos como 27 de Febrero, 9 de Junio, 12 de Octubre o Rabuni que cumplen funciones de formación, de producción o administrativas. En cada *wilaya* viven aproximadamente 50.000 habitantes que se dividen en 6 *dairas* o municipios de entre 7.000 y 9.000 habitantes. Cada *daira* la administra un alcalde, un juez, un médico, un jefe de suministros y cinco mujeres responsables de servicios básicos (sanidad, educación, alimentación, justicia e industria); también dispone de escuela, dispensario médico, almacén y una especie de ayuntamiento. Las *dairas* se subdividen a su vez en cuatro barrios y cada barrio tiene 15 ó 20 filas y cada fila 10 viviendas (jaima y casa de adobe). La disposición de las viviendas se basa en los antiguos "frics" o campamentos de nómadas, compuestos por núcleos familiares más o menos extensos que formaban hileras en

línea recta de entre 6 y 12 jaimas y con un máximo 4 ó 5 habitantes por jaima.

La vida en los campamentos continúa dependiendo en su totalidad de la ayuda internacional, pero con el tiempo, se ha creado una economía de supervivencia informal que proviene básicamente del contrabando, de las remesas de los saharauís que viven en el exterior, de los donativos procedentes de las familias españolas y de la compraventa de ganado.

En un conflicto que sobrepasa los 34 años de resistencia a la espera de un solución internacional, el Frente Polisario han celebrado hasta la fecha doce congresos para decidir las estrategias de futuro del pueblo saharauí en el exilio. Los primeros congresos se celebraban cada dos años y tenían una estructura marcadamente cerrada y militar, en la actualidad se celebran cada cuatro años y son totalmente participativos. El último se convocó en Tifari (capital simbólica del Sahara liberado) en el año 2007, y contó con la presencia de 1.750 delegados, 250 invitados y decenas de periodistas extranjeros. Los delegados son elegidos en los Congresos Populares de Base, estos a su vez asignan a sus representantes para el Congreso Popular General que nombra al Comité Ejecutivo del Frente Polisario donde se decide el Gobierno y el presidente de la RASD.

* El título hace referencia al doble sentido de la palabra Unmap en inglés que juega con las siglas de Naciones Unidas (ONU en castellano y catalán) y el término "no mapa".

BIBLIOGRAFÍA:

- Balaguer, Soledad; Wirth, Rafael. *Frente Polisario: la última guerrilla*. Laia. Barcelona, 1976.
- Bárbulo, Tomás. *La historia prohibida del Sahara Español*. Destino. Barcelona, 2002.
- Caro Baroja, Julio. *Estudios Saharianos*. Calamar Ediciones. Madrid, 2008.
- Diego Aguirre, José Ramón. *Guerra en el Sahara*. Istmo. Madrid, 1991.
- García, Alejandro. *Historias del Sahara. El mejor y peor de los mundos*. Catarata. Madrid, 2002.
- García, Alejandro. *Historia del Sahara y su conflicto*. Catarata. Madrid, 2010.
- Guijarro, Fernando. *La distancia de cuatro dedos. En la guerra del Sáhara con el Polisario*. Flor del viento. Barcelona, 1977.
- España en el Sahara*. Documentos políticos. Servicio Informativo Español. Madrid, 1968.
- VVAA. *Sahara, Sahara*. Editorial CLA. Bilbao, 1976.
- Vilar, Juan Bta. *El Sahara Español. Historia de una aventura colonial*. Sedmay Ediciones. Madrid, 1977.
- <http://www.arso.org/06-0.htm>
- <http://www.un.org/spanish/Depts/dpko/minurso/index.html>
- <http://www.un.org/spanish/documents/ga/res/17/ares17.htm>